

TV HABERCİLİĞİNDE SÖYLEMİN OLUŞUMU VE MEDYATİK SÖYLEM

Hüseyin KÖSE*

"Telaffuz edilen kelime, dünyanın düzenini etkiler."

Johan Huizinga, *Homo Ludens*, s.135

Résumé

La question est tres claire: Le discours des nouvelles televisees, par quels moyens, construit-il la realite du monde sociale? Ce qui est le plus important, c'est qui'est-ce le sujet du discours mediatique? Quelles sont les elements constructifs du discours mediatique et ce discours mediatique a quoi sert-il? Les rapports entre ce discours et les conclusions qu'il produit, en meme temps, elles nous presentent les nouvelles armes de la manipulation destructive. Derriere de la formation du discours televise pour les spectateurs, on trouve une certaine maniere de voir et de percevoir politique et ideologique. Ceux qui possedent la proprietare du masse media, sous pretexte de la representation des jugements publiques, donc, ils ont pouvoir de represente leurs interets communs. Par consequent, cet article veut mettre au jour un debat sur cette strategie televisuelle.

*Araş.Gör. Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

.....

Kitle iletişim araçları, özelde TV, etkili gücünü, varolan gerçekliğin temsili kurgulanması ve yeniden anlamlandırılması işlevinde bulmaktadır. Bu işlev, temelde bilginin stratejik denetlenmesi amacına hizmet etmektedir. TV haberciliğinde, söz konusu denetleme stratejisi, toplumsal, siyasal ve parçalı-gerçekliğin yeniden inşasına aracı olan bir dizi söylemsel düzen dolayısıyla ve bizzat onun tarafından kurulduğu içindir ki, aynı zamanda simgesel bir iktidar biçimini ortaya koymaktadır. Temelde, gerçekliğin temsil edilme biçimi ve yeniden düzenlenişi şeklinde tanımlanabilecek olan söylem kavramı,¹ kurgulanmış gerçekliğin görsel eylemle tüketimini amaçladığı ve gündelik hayatta bir dizi anlam üretimine olanak sağladığı ölçüde, esaslı bir çözümlenmeyi de hak etmektedir. Ancak, bu temsili medya söyleminin kurucu öğeleri nelerdir? Bu söylemsel düzen, toplumsal ve siyasal gerçekliği ne ölçüde yansıtmakta ya da kamusal zihniyeti kimin adına ve hangi ilkeler üzerinde örgütlemektedir? Bu ve buna benzer sorular, başlı başına bir tartışma konusudur. İlk, medya kuruluşlarının van Dijk'in de deyimiyle, "simgesel boyutunu yönettikleri toplumsal iktidar yapısının kalıtsal bir parçası olmaları"ndan dolayı (Aktaran: Küçük;1999;367); ikinci olarak da, medyatik söylemin *öznesi* konumunda olan kişi ya da çevrelerin, içinde yer aldıkları ya da bağlı buldukları siyasal ve ekonomik sistemden ne ölçüde bağımsız düşünüp hareket edebildikleri sorusuna verilecek yanıtın beklenen açıklıkta bir doyuruculuğa sahip olmayışı yüzünden.

Bu çalışma, elden geldiğince, genelde medya kuruluşlarında ve özelde TV haberciliğinde kamusal alanda doğrudan ve dolaylı etkileri bulunan söylemsel düzenlerin hangi bağlamda oluşturulup içselleştirildiği konusunu irdelene amacı taşımaktadır. Şu halde, asıl tartışmaya geçmeden önce, söylem kavramına ilişkin birtakım kökensel belirlemeler yapmakta yarar vardır.

Söylem Kavramı Ve Söylemin Kurucu Öğeleri

Söylem kavramının tarihsel ve toplumsal oluşum koşullarına işaret eden Michel Foucault, özellikle dağınık düşünceler arasındaki süreksizlik ve kopukluğu yöneten ve "farklı ifade birlikleri"ne belli bir süreklilik özelliği katarak *seri* ve *dönüşüm* kavramları içinde yeniden oyuna sokan başat bir tutumdan söz eder (1999; 33-34). Foucault'ya göre, düzenlenmiş ifade birliklerinin etkin gücü, tutarlı bir düşünce sistemine dönüşme olanağı bulduğu ölçüde, düşüncenin rasgele kavramlar döngüsünden kurtulmasına hizmet etmektedir. Bu bağlamda, etkili bir söylem oluşturmanın ilk koşulu, "her tür süreklilik düşüncesini çeşitlendiren" bir gelenek kavramından geçer. Tarihsel açıdan süreklilik ve dönüşüm kavramlarının taşıyıcısı olan gelenek, aynı zamanda "fenomenlerin birliğine belirli bir zamansal statü vermeyi amaçlar" (Foucault; 1999;33). Bu anlamıyla gelenek kavramı, *ifadelerin maddi birliğidir*. Ne var ki, Foucault'ya göre tümüyle yeni bir söylemsel düzenin oluşturulması, kişiyi paradoksal bir biçimde bu maddi ifade birliğinin dışına çıkmaya zorlar. Çünkü:

“Bu temaya, ortada olan bir söylemin, kendisine göre gizli bir biçimde bir önceki-söylenene dayanacağı bir başka tema bağlanır; ve bu önceki-söylenen de sadece daha önce telaffuz edilmiş bir cümle, daha önce yazılmış olan bir metin değil, fakat ‘herhangi bir zamanda söylenen’ bedensiz bir söylem, bir nefes kadar sessiz bir ses, ancak kendi izinin oyuğu olan bir yazı olacak” tır (Foucault; 1999;38).

Foucault'nun toplumda varolan başat söyleme karşılık ve çoğun onun neden olduğu bir yarı-sessizliğin içine gömülüp gitmiş ve bir söyleme dönüşecek kadar süreklilik kazanma olanağı bulamamış ifadeler için öne sürdüğü argümanlar, temel dayanaklarını, her türlü söylemin kaynağını tarihsel bağlamlardan koparmayı salık veren bir anlayışta bulmaktadır. Bu, aynı zamanda süreklilik konusunda önceden kabul edilmiş olan biçimlerin de reddi anlamına gelmektedir. İfade birliklerinin sürekliliği, dilden ve dolayısıyla düşünceden ayrı tutulamayacağı içindir ki, doğrudan doğruya düşünsel bir eylemle bağlantılıdır. Bu anlamıyla her söylemsel düzen, ideolojik bir bakış açısından hareketle ifadelerin yakalanışıdır. İfadeler, rasgele havada uçuşan sesler değildir, tam aksine:

“...Başka düzenlilik biçimlerini, başka ilişki tiplerini yakalayabilmek içindir(...) İfadelerin kendi aralarındaki ilişkiler...büsbütün başka bir düzenle ilgili ifadeler ya da ifade ve olay grupları arasındaki ilişkiler”dir (Foucault;1999;43-44).

Dolayısıyla, herhangi bir zamanda ortaya atılan düşüncelerin, belli bir düşünce sistemi yaratmadığını ve belli bir sisteme özgü ilişkiler bütününe betimlemeye aracı olmadığını öne

sürmek mümkün değildir. Hiçbir düşünce yöntemi ya da onun tarafından örgütlenmiş ilişkiler bütünü belli bir söylem düzeni oluşturulmaksızın düşünülemez. Nihayetinde tüm olaylar, bizi konuşan bireye, söylemin öznesine gönderir. Bu özne, çözümlenmeler, belirlemeler, ilkeler, gruplamalar yoluyla edindiği düşünsel aktivitesini, sınırsız bir alana yayma peşinde çaba harcamaya başladığı andan itibaren, toplumsal bir erk, dönüştürücü bir iktidar olmayı arzular. Foucault'nun, söylemin oluşumuna ilişkin zorunlu gördüğü ikinci koşul, "temaların aynılığı" ilkesinde yatmaktadır. Buna göre, ifadeleri yeniden gruplandırmak ve "atlarında takdim edildikleri birlikli biçimleri açıklamak için" belli bir tema aynılığı ilkesine gereksinme vardır. Ancak, bu tema aynılığı ilkesinin uzamsal varlığı, içinde yer aldığı tarihsel koşullarla sınırlanmış değildir. Sözelimi, evrimci temanın tohumlarının Darwin'den önce Buffon'da bulunduğu gerçeğinden hareketle bu yargıyı doğrulamak mümkündür. Her ne kadar iki düşünür arasında keskin bir zamansal farklılık olsa da bu böyledir. Şu halde, Foucault'cu söylemin çizgileri, yarattığı tarihsel bağlamın çerçevesini fazlasıyla aşmaktadır. Son olarak, Foucault'nun söylemsel düzen ve ilişkilere ilişkin yaptığı saptama ve getirdiği argümanlar içinde en dikkat çekici olanı, söylemsel ilişkilerin bizzat söylemin içinde olmayıp, ona dışarıdan baskı yaptıkları yönündeki yargıdır. Foucault'ya göre, "Bu ilişkiler, söylemin kullandığı değil,...fakat bir pratik olarak söylemin kendisini belirginleştirirler" (1999;64). Söylemsel ilişkiler, söylemin hazırlayıcılarıdır. Söylemin içinde değil, onun sınır boylarında, dolaylarında yer alırlar. Dolayısıyla, nesnel bütünü açıklayan farklı türden

birlikleri ifade eden bu ilişkileri betimlemek, söylemi oluşturan sözcüklere ilişkin semantik bir çözümleme yapmayı, bir sonraki adımda ise buna bağlı olarak özneye ilişkin bir soruyu; “Kim konuşuyor?” sorusunu sormayı gerektirir. Foucault, bununla da yetinmeyerek, söylemin öznesini açığa kavuşturma yolunda bir dizi soru daha ortaya atacaktır:

“Bütün konuşan bireylerin toplamı içinde, dilin bir çeşidini elinde tutmaya hakkı olan kim? Dilin sahibi kim? Kim özgürlüğünü, saygınlıklarını dilden alıyor; ve karşılık olarak, dil gerçeklik-garantisini değilse bile, en azından gerçeklik karinesini kimden alıyor? Benzer bir söylemin tercih edilmesinde, yasaya uygun ya da geleneksel, hukuksal olarak tanımlanmış ya da doğal olarak kabul edilmiş hakkın sahibi olan bireylerin-ve sadece onların-statüsü nedir?” (1999; 69).

Bu sorulardan da anlaşıldığı üzere, söylemin niteliğini ve koşullarını belirleyen başlıca etkenin, söylemin öznesinde ve onun sahip olduğu ayrıcalıklı statüsünde cisimleştiği görülmektedir. Şu halde, söz konusu ayrıcalıklı statünün kendi işlevini toplumun bütünü üstünde meşrulaştıran gücü, hangi araç ya da araçlar yoluyla uygulanmaktadır? Bu ve buna benzer soruların yanıtlarını, genelde medya ve özelde TV haberciliği söyleminin oluşumu temelinde yeniden düşünmek gerekecektir.

Medya Söylemi Ve TV Haberciliğinde Söylemin Oluşumu

Öncelikle birçoklarına göre, medyanın çözüm önerileri; “Sistemi yıpratmayacak, muhalif kimlikleri sistemle uzlaştıracak ya da marjinalin sessizliğine büründürecek şekildedir”². Buradan

bakıldığında, tekdüze bir gerçeklik algılamasının, yine tekdüze bir özgürlük anlayışı içine hapsedilerek sunulduğu bir dizi hükmedici söylemin varlığı söz konusudur. TV'nin "haber değeri" anlayışıyla somutlaştırmaya ve gitgide meşrulaştırmaya çalıştığı şey budur. Kendisiyle yapılan bir söyleşide, hayli anarşizan bir tavırla, televizyona sadece "ekranı kırmak" için çıkmak gerektiğini, nitekim ona yapılacak en büyük iyiliğin bu olduğunu söyleyen François Brune, "söz hakkı" dağıtımı ve denetimini tamamiyle televizyon sunucularının eline veren bir TV yayıncılığı anlayışı konusunda haklı olarak şöyle yakınmaktadır: "Eğer söylediğim şeyleri temellendirmek ve biçimlendirmek için bana en azından on dakikalık bir söz hakkı tanınmayacaksa, o televizyon programının davetine olumlu yanıt vermeyeceğim"³. Brune'e göre, ilk olarak, tartışmayı konunun ayrıntılarına inmeden, üstünkörü genellemelerle geçiştiren yayın koşulları, kanıtlara dayalı, derinlemesine bir çözümlenmeyi teşvik etmek yerine, basmakalıp bir görüşü kendi yüzeyselliği içinde tutarak ölümcül biçimde karikatürize etmeyi önerdiği için; ikinci olarak da, tartışma katılımcılarını izleyicinin bakış açısında yayının düzenleyici etkisi nedeniyle kaotik biçimde birbirinin "yandaşı" ya da "karşıtı" olarak kurguladığı için eleştirilmelidir⁴. Dolayısıyla, Brune'ün karşı çıktığı şey, TV izleyicisinin ekranda gerçek anlamda bir tartışmayı değil, bir dizi tepkiyi izlemek zorunda bırakılmasıdır. Temelde, yalnızca herkesin üzerinde birleştiği ortalama bir değer ölçüsünün tüketildiği; ama buna karşılık, hiçbir köklü bilinç dönüşümüne yol açmayan bu tür 'görüş'lerin sunulduğu yayınların söylemi, medya kuruluşlarının

içinde yer aldıkları mevcut siyasal ve ekonomik sistemdeki meşruiyet zeminine bağlıdır.

Benzer bir biçimde, TV'deki yarışma programlarında da medyatik söylemin, bir tür meşrulaştırma aracı olarak dramatize edilmiş yönüne tanık olunmaktadır. Pascal Lardellier, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Bu tür yayınların birinci erdemi ve başarılarının nedenlerinden biri, izleyicileri olaya katabilme kapasitesine bağlı oluşudur. Yarışmanın mantığı da benzer bir anlayışa tekabül eder; yarışmacılara verilen süreyi gösteren gong sesi, zamanın hızla akıp gidişi, yayının önemli anlarının pekiştirilmesine ve dolayısıyla söylemin buyurgan gücünü belirginleştirmesine yardımcı olur. Yarışmacılar bu atmosfer içinde, akıp giden zamana karşı adeta bir ölüm/kalım savaşı verirler"⁵.

Dahası, dramatize edilmiş bu medyatik söylemin, birtakım 'sürpriz' konukların hesaplanmamış çıkışlarıyla alaşağı edilme riski her zaman saklı olduğundan ve TV'deki oyuncu rekabetin düzeyinin kolayca kontrol edilebilmesini sağlamak açısından, yarışma adayları genellikle belli 'kriter'lere göre önceden seçilmektedir. Bu tür sistemin işleyiş mantığında daha da ilginç olan şey, tıpkı izleyiciler gibi tamamiyle pasifize olmuş katılımcıların, soruları can kulağıyla dinlemeye çalışıyor gibi görünüp, sıklıkla kendi bildiklerini sınama olanağı bulmaları; ama-söz konusu söylemin kuşatıcılığından dolayı-bunun ayırımına varmalarının güçlüğüdür. Program katılımcılarının önceden seçimine ilişkin benzer bir durum, özellikle siyasal kamu gündemi oluşturma amacına hizmet eden basın toplantılarında ve TV

haberlerinin editoryal kanadında etkin bir işlev gören sansür ve oto-sansür yönteminde ifadesini bulmaktadır. Buna göre, bazı basın toplantılarında; “Her muhabir toplantılara alınmazken, sorular önceden belirlenip, bir soruyu derinleştirmek için ek bir soru sorulmasına izin verilmemesi” (Keane;1992;99) bir yana, çoğunlukla TV haberciliği açısından böyle bir dışsal sansüre pek de gerek kalmamaktadır. Zaten özel mülkiyete ve dolayısıyla mevcut ekonomik ve siyasal sistemle çıkar-bağımlı bir ilişki içinde bulunan TV kuruluşları, tercihlerini özgürce bilgilendirmeden yana değil, Alvin Toffler’ın da yerinde belirlemesiyle “Hız ve Geçicilik” yönünde yapmaktadırlar. Buna göre, “haberler hızla gelip ve hızla yerini başkalarına bırakıp giderken”, “sonuç, büyük bir boşluk” olmaktadır (Rigel;2000;152-153). Şu halde, TV’de kabul görmüş başat habercilik söyleminin de, açıkça olduğu varsayılan bu “boşluk”u bulduğu her tür yöntemle doldurmayı kendine vazife edinmiş olması kadar doğal bir şey yoktur. Bu yüzden ki, “En rahat ve en insanca görünen programlar bile, bir ses duvarından oluşur, herhangi bir araya, özörlere, yanlış girişlere ya da boşluklara yer yoktur. Sessizlik, gelir kaybıdır” (Sanders;1999;44-45).

Özellikle Latin Amerika ve Afrika’da televizyonun gerek habercilik söylemi, gerekse diğer programlar açısından biricik işlevinin eğlendirmek olduğuna dikkati çeken Ryszard Kapuscinski’ye göre, TV izleyicilerinin genellikle restoranlarda, otel lobileri ve birahanelerde bir araya gelmelerinin ardında yatan neden, sadece bir bardak bira içmek için barlara gitme alışkanlığında olanların, aynı zamanda orada televizyon izlemeyi de

ihmal etmemeleri değil, bizzat TV'deki söylemin buyruğuna uyup, eğlenerek “bilgilenme”yi tercih etmeleridir⁶. Kapuscinski'nin, TV'nin özellikle bu tür bölgelerde genellikle bu tür eğlence merkezlerinde izleniyor olmasına getirdiği yorum ise, hayli ilginçtir: “Dolayısıyla, hiç kimsenin kafasında, TV'nin gerçekte eğitim mi, yoksa herhangi bir başka enformasyon verme işlevi mi üstlenmiş olduğu, ve tutumunun ciddiyeti pek sorgulanmamaktadır”⁷.

Foucault'nun her tür söylemin oluşumu için zorunlu bir koşul olarak gördüğü *temaların aynılığı* ilkesinin, özellikle *eğlence* teması konusunda, izleyiciler tarafından nerede olurlarsa olsunlar içselleştirilmesi anlamında devreye girdiği söylenebilir. Nitekim, eğlence, insanların sarsılmış ciddiyet algılamasıyla, artık hiçbir ciddi bilgiyi değerlendirmeleri beklenemeyeceği gibi, böyle bir ölçüye karşı duyarlı oldukları bile, çoğun kuşkuludur. Şu halde, Sanders'in “gelir kaybı” olarak nitelediği sessizlik ve Foucault'nun “süreklilik” ve “kopukluk yönetimi” olarak kavramsallaştırmaya çalıştığı farklı ses ve ifade birliklerinin, özellikle TV'de tutarlı bir söylem yaratmaya aracı edildiklerini söylemek mümkün görünmemektedir. Üstelik, TV'nin söylemi söz konusu olduğunda, başta “haber değeri” anlayışının hangi tip durum ya da kişiler karşısında geçerli olduğunu belirlemek anlamında, elde sağlam bir ölçütün olmayışı, TV özelinde durumu daha da güçleştirmektedir. Her şeyden önce, temel sorun TV söyleminin öznesinin gerçekte kimi temsil ettiğiyle ilişkilidir. Bu, aynı zamanda Foucault'nun “Konuşan kim?” sorusuna da verilecek bir yanıttır. Bunun içindir ki, öncelikle konuşan öznenin özerkliği konusunu aydınlatmaya

çalışmakta yarar vardır. Çünkü bu özerklik sorunu, bize bir ölçüde söylemin de özerkliği hakkında belli bir ipucu verecektir.

Medyatik Söylemin Özerkliği Sorunu

Pierre Bourdieu'ye göre, TV'nin alanı, tamamiyle özerk bir alan değildir. Bu alanı anlayabilmek için, öncelikle medyanın ve özelde TV'nin medyatize ettiği ekonomik ve siyasal alanı kavramamız gerekmektedir. Çünkü; "Medyanın (ve özelde TV'nin) güç yaratma eyleminin bilimsel evren gibi evrenler üzerinde etki gösterebilmesi için, söz konusu alan içinde birtakım suçortaklıkların bulunması gerekir" (Bourdieu;2000;66). Bourdieu'ye göre söz konusu suçortaklığı, TV'nin ekonomik, siyasal ve diğer bürokratik ve kurumsal alanlarla girdiği girift ilişkide somutlaşmaktadır. Böyle bir ilişkiler ağı içinde TV'nin kendine özgü bağımsız bir söz düzeni kurması, bu ilişkilerin çıkar-bağımlı doğası yüzünden mümkün görünmemektedir. TV'de boy gösteren sosyolog, yazar ve tarihçiler TV alanının selameti adına söz aldıkları ve yayın politikasının dışına çıkmadıkları sürece, temsil ettikleri alanların mutlak ya da radikal sözcüsü olma konumundan da yoksundurlar. Her şeyden önce, Bourdieu'nün özerklik sözcüğüyle kastettiği şey, bilimsel araçlar, teknikler ve yöntemler aracılığıyla yapılan bir sorgulamadır. Bu sorgulama, her tür düzenleyici ve sınırlayıcı etkiden bağımsız olarak sorunların kökenine inmeyi göze almayı gerektirir. Dolayısıyla, sorgulamanın hedefi, bazen sorgulamayı yapan araca(TV) da yönelme riskini içinde barındırdığı ölçüde asıl özerk konumunu edinmiş olur. Her şeyden önce, bu "özerkliği elde etmek için, içinde kendi kendimizi yargıladığımız, kendi kendimizi

eleştirdiğimiz, hatta kendi kendimizle kavga ettiğimiz, ama bütün bunları nedenini bilerek yaptığımız o bir tür fildişi kuleyi inşa etmek gerekir” (Bourdieu;2000;67). Ancak Bourdieu, bu eleştirel bakış açısını köreltici yöntemleri konusunda TV’nin baskın gücünün hakkını vermeden de edememektedir. Buna göre TV, Bourdieu’nün üretim alanlarına (tarih, felsefe, sosyoloji, ekonomi v.s.) “giriş hakkı” adını verdiği şeyle geniş ölçüde, izlenirliğin yaygınlığından güç almaktadır. TV bir yandan, bu alanlara girmek için gereken bedeli (ev ödevi) ödememiş olanlara kendi bünyesinde söz hakkı tanıyarak söyleminin uzamsal sınırlarını daha da genişletmeyi amaçlarken, diğer taraftan da “felsefeye, yargıya v.b. ait birtakım alanlara girme hakkını *ucuzlatmakta*, mesleğin iç tanımı açısından, giriş hakkını ödememiş olan insanları, sosyolog, yazar ya da filozof v.b. olarak kutsayabilmektedir” (Bourdieu;2000;71).

Tüm bu belirlemelerden sonra, gerçekte kendi yayın araçlarının mülkiyetine bile sahip olmayan bir yayıncılık anlayışının kendi söyleminin öznesi olma iddiasında bulunması ve dahası böyle bir söylemin özerkliği konusunda inandırıcı olmaya çalışması da pek bir değer ifade etmemektedir. Buradan, yeniden TV haberciliği alanına dönecek olursak, öncelikle mevcut TV haberciliği söylemine yöneltilen kimi eleştirilere bir göz atmak, sorunu daha anlaşılır kılacaktır.

TV Haberciliği Söyleminin Bazı Eleştirileri

Buraya kadar yapmaya çalıştığımız çözümler, TV’deki haber söyleminin de hangi ilke ya da ilkeler üzerine kurulu olduğu hakkında az-çok genel bir yargı vermektedir. Öncelikle, TV

haberciliğinde söylemi belirleyen öğeler, büyük ölçüde, olayların yeniden canlandırılması tekniğinden esinlenmektedir. Bu teknik, sıkça söylenegeldiği gibi, temelde bir tür öykü anlatma aracıdır. Bu canlandırma tekniği, kamusal bir nitelik taşımakla birlikte, özünde mesleki ve ideolojik bir bakış açısına dayanır. Bu, temelde hangi tür haberlerin yayınlanıp hangilerinin yayınlanmayacağına ilişkin bir öngörüdür. Şu halde, TV haberciliği söyleminin birinci çizgisi, bu öngörüler demetine eşlik eden mesleki ideolojiler ve bakış açılarıdır. Öncelikle, haberin başlığı hangi özgül imaları açığa vuracaktır? Haberde yer alan hangi öğelere vurgu yapıp, hangi öğeleri dışlanacaktır? Daha da önemlisi, bu tür vurgulama ve dışlamalarla amaçlanan nedir? Sunulan haberin üslubu ve uzunluğu, hangi saat dilimleri arasında ve hangi sıklıkla yayınlanacağı gibi kararlar bile sunulacak mesajın etkisini tayin etmede zorunlu bir stratejiyi gerektirmektedir. Tüm bu önemli ayrıntılara, herhangi bir haberin hangi durum ya da koşullarda ve kim ya da kimler için “değer” taşıyacağı sorusunu da eklediğimizde, o haberin hakim söyleminin ne olacağına ilişkin belli bir ipucu edinmemizin zemini büyük ölçüde sağlanmış olmaktadır.

Sık sık söylenegeldiği gibi, “televizyon, izleyiciyle sanki doğrudan konuşuyormuş gibi hitap etmektedir” (Kaplan;1992;42). İzleyiciyle kurulan bu doğrudan konuşma ilişkisi, olaylar sanki o an oluyormuş da, izleyici de farkında olduğu bir *oradalık* durumuyla olaya o an aracısız tanık oluyormuş gibi gösterilmekte, böylelikle “canlı”lığından hiçbir kuşku duyulmayan olayların gerçek bir sahnelenişi yaşanmaktadır. Haber sunumlarında yaratılan bu gerçeklik duygusu çok önemlidir; çünkü sunumun içerdiği bu

gerçeklik, aynı zamanda söylemin de etkin gerçekliğidir. Bu, izleyicide önceden tasarlanıldığı hissi uyandırmayan, doğal, rasgele, akıcı ve canlı bir konuşmaya duyulan güveni, defalarca tartılıp olası etkileri hesaplanmış iletinin soğuk katılımı aleyhine pekiştirmektedir. Ne var ki, bu aracısız konuşmanın etkiselliği, onun her an sürekli kılınmasını ve canlı tutulmasını gerektirmektedir. Bu konuda da, yayının ertelenmeye izin vermeyen akışı, sözgelimi sıklıkla “Şu an aldığımız bir habere göre...” ya da “Merakla beklenen gelişme...” ya da “Az sonra gözlerinize inanamayacağınız, akla durgunluk veren...” türünden ilgi çekici ve merak uyandırıcı girişlerle önceden müjdelenmektedir. Böylelikle izleyici, “gözlerine inanamayacağı” bir sonraki sıradaki haberi izleme uğruna, kalan zamanını ekranın vaatkar cömertliğine kurban etmektedir. Çünkü izleyeceği haberin sıradışılığı, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak ölçüde önemlidir ve dahası, “Az önce vuku bulmuş” bir olay olmasıdır. Başka bir deyişle, izleyici “merakla beklenen” bir olayda, ekranın, kendisini merakla beklediği” bir oyuncudur. Haber söyleminin gelişimine ve olası gerilimlerine, oturduğu yerden katkıda bulunacak ya da geçici olarak olayı sona erdirecek bir sesbandıdır. TV haberlerindeki bu aracısız söylem, dramatik olarak, izleyiciyi istenilen yönde koşullandırmaya hizmet etmesi bakımından hayli dikkat çekicidir. Bu söylemin bir başka önemli çizgisi de, haberi öyküleme tekniklerine başvurarak anlatma yoluna gitmesidir⁸. TV’deki haberler için, sıklıkla “öyküye konu olan haberler” deyiminin tercih edildiğini belirten Kaplan’a göre; “Tıpkı sinema filmlerinde ya da televizyonda yayınlanan dizi ve seriyallerde olduğu gibi, televizyon haberleri de merak ve

olan TV haberciliği söyleminin her tür “kişisel değer oryantasyonu”ndan arındırılması gerekmektedir (Matelski;2000;75).

Söylem konusuna ilişkin başta yaptığımız “gerçekliğin temsil edilme biçimi” şeklindeki tanımlamaya ek olarak, temsil edilen gerçekliğin ne türden bir gerçeklik olduğu konusuna da ışık tutmakta yarar vardır. Bu, aynı zamanda bize söylemin de gerçeklik derecesini ya da derecelerini verecektir. Dolayısıyla TV haberciliği söyleminin gerçekliğini ve onu kuran düşüncenin ya da bakış açılarının gerçekliğini...

Bazılarına göre; “Ekran gerçekliğe katkıda bulunmak yerine, gerçekliğin yerine geçmekte, ekrandaki imajın varlığı, görüntülenmiş gerçekliğin yokluğunu ve uzaklığını onaylamaktadır” (Robins;1999;138). Bu vurgulama da açıkça gösteriyor ki, aslolan imajın(görüntünün) kendisidir. İmaj dışında kalan bütün her şey, bilgilendirmeye değer görülmeyen bir uzaklık alanını oluşturmaktadır. Daha da önemlisi, söylem, imajın kendisidir. Özellikle realty show programlarında, adlı adınca, gerçeğin gösteri düzeyinde kurgulanması, beraberinde her tür söylemi de “sıcağı sicağına” gösteriye; bu fazlaca yoğunlaştırılmış ve sınırsız bir kıskırtıcılığa büründürülmüş görüntüler yumağının gövdesine eklemektedir. Realty show’larda belirginleşen söylem, bir başka deyişle; “...gerçekliğin narkotik hale getirilmesi, telafi edici gerçeklik yoluyla elde edilen duyuşal şaşkınlık, fantazmagorik deneyim olarak görülebilir” (Robins:1999;196). Burada asıl ilginç olan nokta,, temsil ettiği gerçeklikten bağımsız olarak, söylemin başlı başına “fantazmagorik bir deneyim olarak” işlev görmesi değil, kendi temel ifadesini tamamiyle fantazmagorik bir evrende

bulması, Derrida'cı bir kavramla ifade edersek, her türden gerçekliğin "yapıbozumu"na aracılık etmesidir. Şu halde, bu tür programlar hakkında sorulması gereken en temel soru şu olmalıdır: Eğer gerçekliğin kendisi başlı başına bir gösteriyse, bu gösterinin temsil ettiği gerçeklik nedir? Gösterisel sunumlarda, ekran, imajların topladığı yer değil, bizzat içinde her tür göstergenin kaybolup gittiği sonsuz bir oyuk, bir kara deliktir. Alain Ehrenberg'in de deyişiyle, bu durum, gösterinin "ekranı imaj alıcısı olmaktan çıkarıp, maddi şoklar üreten bir duruma dönüştürmesi"⁹dir. Dolayısıyla sorun, gösterisel olanın temsil edilemezliği sorunu değil, ürettiği söylemin yakalanamaz akışkanlığında ifadesini bulan "sanal gerçeklik sistemleri" içinde her türlü semantik duyuşu dışlayarak, tamamiyle "duyu ve uyarı alanında varılan son nokta" (Robins;1999;197) oluşudur. İzleyicideki duylara ve uyarı sistemlerine seslenen bir yayıncılığın düşündürmekten çok, hayrete düşürmeye ya da en iyimser tahminle eğlenceye ayarlı olması gerçeği ise kaçınılmazdır. Çünkü Martin Esslin'in de belirttiği gibi; "...haberler, belgeseller ve siyasi yayınlar da dahil olmak üzere, bütün (TV) programları hakkında son adımda (yalnızca) *eğlence* değeriyle hüküm verilmektedir" (1991;59).

Dahası, haberlerin eğlence temelinde kurgulanmasına ek olarak, habere fazladan katılan öge olması bakımından dramatize etme tekniklerinin, Baudrillard'ın yetkin adlandırmasıyla ifade edersek; "gerçeğin görünümündeki fazlalıklar"a (2000;81) aracılık etmesi bağlamında, haberdeki söylemin aşırı yorumlar üreten yapısıyla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla, basit bir eğlendirme

sorunuyla değil, yine Baudrillard'ın *gözaldatmacası* adını verdiği şeyle, eğlence ideolojisinin sınırları alabildiğine zorlanmakta ve ekran, izleyicinin kavramakta yetersiz kaldığı her tür perspektifi sunarak, “belli bir bakışın ayrıcalıklı konumunu bozmaktadır” (Baudrillard;2000;82). İzleyici açısından, ayrıcalıklı bir bakışın yokluğu, söylemin yaymak istediği mesajın fiziksel yoksunluğudur. Çünkü bu durumda göz, “yayılmış bir uzamın yaratıcısı olmak yerine, nesnelere yakınsamasının içindeki bir kaçış noktasından ibaret kalmaktadır” (Baudrillard;2000;82). Baudrillard'ın özelde resim sanatına ilişkin yaptığı bu belirlemeler, ekran karesindeki görüntünün gerçekliği ya da daha doğrusu yarattığı gerçeklik yanılışması düşünüldüğünde, temsili işaretlerin baştan çıkarıcılığı olarak ya da daha ziyade, ekrandaki görsel ve simgesel düzenin doldurmayı taahhüt ettiği yaşamsal boşluk olarak üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Çünkü TV haberciliği söyleminin kurucuları da bugün, -gerek reality showların insanı esrimeye sevkeden aşırı uyarıcılığı ve gerekse 'olay mahallinden bildiren' TV muhabirlerinin aktörce tavırları yüzünden-, büyük ölçüde semantik(anlamsal) boyutu boş bırakılmış bir yaşamsal boşluğu doldurmak peşinde birbiriyle yarış etmektedirler. Onların bu tutumları, tam da Baudrillard'ın işaret ettiği gibi, “ Söylem altında görünmeyen, işaretten işarete koşan, gizlice dolaşıp duran (bir) baştan çıkarma”ya (2000;99) karşılık gelmektedir. Sonuç olarak, eğer izleyiciler TV'deki habercilik söyleminin baştan çıkarıcılığına yenik düşüyorsa, bunun nedeni, bizzat baştan çıkarmanın ve ona eşlik eden söylemin “...yalnızca kendi oyununun kuralına uyan dolaysız bir tür kabulü başlattığı” (Baudrillard;2000;101) içindir. Bu

durumda, söylemin öznesi ne olursa olsun, varsayılan yaşamsal boşluğun baştan çıkarcılığı karşısında zaten hazır bekleyen izleyicilerin, tartışmasız bir ön kabulle hareket etmeleri ve daha başından, belli *bir nesne durumunda olmayı* gereksinmektedir. Bu yüzdendir ki, TV'nin profesyonel ileti tasarımcıları *ratingle* dolduramadıkları boşlukları, her fırsatta, söylemlerinin aşırı belirsizliğiyle, ekranın öbür ucundaki izleyicilerin donuklaşmış hayalleriyle doldurmayı tercih etmektedirler. Çünkü burada da açıkça görüldüğü gibi, baştan çıkarmanın “yoğunluğunun kaynağı,...arzuya yönelik herhangi bir enerji değil, oyunun katıksız biçimi ve tümüyle biçimsel olan bu yarıştır” (Baudrillard;2000;101). Şu halde, söylemin elde ettiği şey, izleyici aleyhine mutlak biçimde kaybedilişi tescillenen özerkliğin yeniden hayata döndürülemez kesinliğidir.

Sonuç

Özetlersek, medyatik söylemi ve özelde TV haberciliği alanında kurulmaya çalışılan söylemi, izleyicilere yönelik “yüzer kimlikler” yaratmaya yaptığı katkı dışında, herhangi bir başka düşünsel dönüşüm ya da yüce bir ilke oluşturma düşüncesiyle ilişkilendirmek, pek mümkün görünmemektedir. TV haberciliği söyleminin kamusal yakasında ise, daha çok, Goffman'dan ödünç aldığımız bir deyimle söylersek, karşımızda “tabi kılınmanın törenselleştirilmesi”ni (Aktaran:Küçük;1999;375) bulmaktayız. Buna göre, sürekli muğlaklık ve yineleme yoluyla, haberlerdeki olumsuz bakış açılarının maskelenmesine çalışılmakta, haberde yer alan eleştirelilik boyutu söylemsel süreçten dışlanmaktadır. TV'deki

habercilik söyleminin özerklik yönüne ilişkin söyleneceklerin de bu bağlamda, mevcut ekonomik ve siyasal sistemin niteliği hakkında söyleneceklerle doğrudan bir ilişkisi vardır. Çünkü bir görüşe göre, en bağımsızmış gibi görünen TV sistemleri bile, politizasyon süreçlerinin ve özelde siyasal iktidarların “kurumsal sesi” olmaktan kurtulamamaktadırlar. Bunun önemli nedenlerinden biri; “zaman zaman siyasi iktidar temsilcilerinin yayıncılık sistemini yeniden düzenleme tehdidi savurmaları” (Çaplı;1995;92) şeklinde de özetlenebilir. TV haberciliği söyleminde belirginleşen bir başka özellik de, varolan gerçeklik algılamasını, görsel-işitsel kültürün baskın görünümüne; yalnızca duygulanım ve uyarılar stimulants düzeyine indirgemesidir. Dolayısıyla izleyiciye ne değerlendirme ne de gereğince sorgulama olanağı tanımayan böylesi bir söylem düzeninin gerçeği ne ölçüde temsil ettiği ya da referansta bulunduğu yönündeki temel bir kaygıyı beslemektedir.

Dipnotlar

- 1.Ali Rıza Şen, *Arketip ve Şablon, Gerçek ve Kod, Hakikat ve Söylem*, Virgül, Mayıs 2001, sayı: 41, s. 22
- 2.İncilay Cangöz, *Özgürlük ve Medyada Üretilen Özgürlük Anlayışı*, Birikim, Nisan 2001, sayı:144, s.85
- 3.Entretien avec François Brune, *De l'utilite du debat televisee*, Brisons Nos Chaines, no:20, Printemps, 1996
- 4.a.g.m.
- 5.Pascal Lardellier, *A l'ecole des jeux televisee*, Le Monde diplomatique, fevrier 2000
- 6.Ryszard Kapuscinski, *Les medias refletent-ils la realite du monde?* Le Monde diplomatique, Aout 1999

7.Ryszard Kapuscinski, a.g.m.

8.Bu konu, Walter Benjamin'in artık tarihsel olarak öykü anlatma sanatı ve gücünün sona erdiğini müjdeleyen savından sonra, kendine yeniden TV'de ve özellikle TV haberciliği alanında yaşam alanı bulmuş olması bakımından önemlidir. Bu durumda, Benjamin'in savını yeniden gözden geçirerek şöyle formüle etmek kaçınılmaz görünüyor: Öykü bir sanat olarak kendini yok eden teknik sürecin elinde yeniden hayat bulmak gibi bir paradoksu yaşamaktadır bugün.

9.Alain Ehrenberg, *La vie en direct ou les shows de l'authenticite*, L'Esprit, Janvier 1993

Kaynakça

- Küçük, Mehmet, der (1999). *Medya İktidar İdeoloji*. Ankara:Ark
- Foucault, Michel (1999). *Bilginin Arkeolojisi*. çev: Veli Urhan. İstanbul:Birey
- Keane, John (1992). *Medya ve Demokrasi*. çev: Haluk Şahin. İstanbul:Ayrıntı
- Rigel, Nurdoğan (2000). *Rüya Körleşmesi*. İstanbul: DER
- Sanders, Barry (1999). *Öküzün A'sı*. çev: Şehnaz Tahir. İstanbul: Ayrıntı
- Bourdieu, Pierre (2000). *Televizyon Üzerine*. çev: Turhan Ilgaz. İstanbul:YKY
- Kaplan, Yusuf (1992). *Televizyon*. İstanbul: Ağaç
- Matelski, Marilyn (2000). *TV Haberciliğinde Etik*. çev: Bahar Öcal Düzgören. İstanbul: YKY
- Robins, Kevin (1999). *İmaj*. çev: Nurçay Türkoğlu. İstanbul: Ayrıntı
- Esslin, Martin (1991). *TV: Beyaz Camın Arkası*. çev: Murat Çiftkaya. İstanbul: Pınar
- Baudrillard, Jean (2000). *Baştan Çıkarma Üzerine*. çev: Ayşegül Sönmezay. İstanbul: Ayrıntı
- Çaplı, Bülent (1995). *Televizyon ve Siyasal Sistem*. Ankara:İmge